

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 12/1

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Елмуратов Икматулла Гайбуллаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ БИРИНЧИ ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ ТАРИХИ (1931-1936 ЙИЛЛАР)	12-18
<i>Qitaybekov Azizbek Kenesbek o'g'li</i> QORAQALPOG'ISTONDA HAVO TRANSPORTINING SHAKLLANISHIDA "DOBROLET" AKSIYADORLIK JAMIYATINING O'RNI	19-23
<i>Nawrizbaeva Nurjamal Qudaybergenovna</i> QORAQALPOQLARNING GILAMCHILIGI BILAN BOG'LIQ VA'ZI MAROSIMLAR	24-29
<i>Сайдуллаев Фаррух Умедулло ўғли</i> МУҲАММАД ҲАКИМ ТЕРМИЗИЙНИНГ ЭТНОЛОГИК ВА ЭТНОГРАФИК ТАДҚИҚОТЛАРИ	30-35
<i>Berdiqulov Mirolim Tugalvoyevich</i> ТО'ДА-1 NEOLIT MAKONINING O'ZBEKISTON TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDAGI O'RNI	36-40
<i>Olimjonova Gulida Olimjon qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT VOJXONA XIZMATI ORGANLARI FAOLIYATI ..	41-47
<i>O'ng'alov Lazizbek Amiriddin o'g'li</i> NUROTA TOG' TIZMASINING TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISH TARIXI..	48-53
<i>Rahmonov Faxriddin Shoymardonovich</i> MILLIY DEHQONCHILIK MADANIYATINI ETNO-TARIXIY MANBALARDA AKS ETISHI (JANUBIY O'ZBEKISTON MISOLIDA)	54-58
<i>Tilavboyev Muhammad</i> JIZZAX VOHASIDA OT BILAN BOG'LIQ URF-ODATLAR VA MAROSIMLAR	59-63
<i>To'xtaboyev Xurmatullo Shomirza o'g'li</i> O'ZBEKISTON ILM-FANI RIVOJIDA FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETINING O'RNI (MUSTAQILLIK YILLARI MISOLIDA)	64-68
<i>Рахматиллаев Хасанбой</i> МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ ҚАДИМГИ ДАВР ЭТНИК ТАРИХИНИ ЁРИТИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛИ МАСАЛАЛАР ВА УСУЛЛАРГА ДОИР	69-74
<i>Qurbonova Manzila Boqiyevna</i> BUXORO VOHASI MILLIY SHIRINLIKLARI VA ICHIMLIKLARI	75-80
<i>Ravshanova Gulora</i> QASHQADARYO VOHASIDA MUNTAZAM QUROLLI HARAKATLAR TA'MINOTI (XX-asrning 20- yillarida)	81-85
<i>Зарипбаев Уснатдин Оракбаевич</i> ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН АССР ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	86-90

<i>Baxronov Abdullo Haydar o'gli</i> O'ZBEKISTONDA TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDA XALQARO EKSPEDISIYALARINING O'RNI	91-95
<i>Maxmatqulov Jasur Isroil o'g'li</i> GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASH MAVZUSINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	96-101
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON-TURKIYA HAMKORLIGI VA UNING NATIJASI (TO'QIMACHILIK SANOATI MISOLIDA)	102-106
<i>Horboboev Sarvar Qaxramon u'fli</i> АФРОСИЁБДАГИ СЎҒД МУДОФАА ДЕВОРИГА ОИД ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ (XX АСРНИНГ 50-80-ЙИЛЛАРИ).....	107-111
<i>Эсонов Зиёдбек Юлдашевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АҲОЛИСИ ТЎҚИМАЧИЛИК ҲУНАРМАНДЧИЛИГИ АНЪАНАЛАРИ	112-117
<i>Tishabayeva Irodaxon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	118-124
<i>To'xtamishева Fotima Musurmonovna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA QASHQADARYO VOHASI KASHTADO'ZLIGIDA O'ZGARISHLAR.....	125-132
<i>Sattorov Nurbek</i> SHIMOLIY BAQTRIYA VA ZARAFSHON MINTAQALARIDA DEHQONCHILIK VA CHORVACHILIK MADANIYATI SOHIBLARI ETNOMADANIY ALOQALARINING O'ZBEK XALQI ETNOGENEZI SHAKLLANISHIDAGI O'RNI	133-138
<i>Hazratov Nurali Burxon ug'li</i> QADIMGI KESH VILOYATI HUDUDIDAGI ARXELOGIK YODGORLIKLARINING O'RGANILISH TARIXIDAN	139-144
<i>Mamatqulov Bekzod Sherzovich</i> O'ZBEKISTONDA GAZ-OLTINGUGURT SANOATINING YUZAGA KELISHI VA UNING RIVOJLANISH TARIXI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA).....	145-149
<i>Berdiyev Jamshid</i> VOHA JOY NOMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNONIMLAR VA PATRONIMLARNING TUTGAN O'RNI	150-155
<i>Djurakulov Sherzod Davronovich</i> SAMARQAND VILOYATI HUDUDIDI TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISHI TARIXI	156-161
<i>Қурбанова Дилрабо Шерипбоевна</i> ПАРЛАМЕНТ ТАРИХИ ВА ТАРИХШУНОСЛИГИ	162-172

<i>Зухриддин Болтаевич Жунаев</i> ХОРАЗМДА РЕСПУБЛИКА ТУЗУМИ: ЮТУҚЛАР ВА МУАММОЛАР (1920-1924 йиллар)	173-181
<i>Mamadiev Voxodir Bobojonovich</i> QASHQADARYO MUZEYIDAGI NODIR OSTODON	182-186
<i>Norqo'chqarov Xushvaqt Eshnazarovich</i> AFG'ONISTONDA O'ZBEK TILINING QONUNY ASOSLANISHI, O'ZBEKLAR IJTIMOYIY-MADANIY HAYOTIDAGI O'RNI (XX ASR – XXI ASR BOSHLARI)	187-197
<i>Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич</i> ТОШКЕНТ ВОҲАСИ СЎНГГИ БРОНЗА ДАВРИ ТАРИХИ ТИЗИМИДА: ДАФН УДУМИ ВА МИГРАЦИЯ МАСАЛАЛАРИ	198-203
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> ОДАМ САВДОСИГА УЧРАГАН МИГРАНТ ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲАҚИДА БАЎЗИ МУЛОҲАЗАЛАР	204-208
<i>Tishabayeva Iroдахon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	209-215
08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ	
<i>Ostonokulov Azamat Abdulkarimovich, Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li</i> DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDITNING XALQARO STANDARTLARI	216-226
<i>Kurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich</i> O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV TASHKILIY- IQTISODIY MEKANIZMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI	227-232
<i>Отабеков Отажон Ғайрат ўғли</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ОПТИМАЛ СОЛИҚ ЮКИ ВА ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ МАСАЛАЛАРИ	233-243
<i>Шакирова Фароғат Болтаевна</i> ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БАҲОЛАШ ИНДИКАТОРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	244-255
<i>Мамбетназаров Бахыт Бисенбаевич</i> ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	256-263
<i>Jumaniyazova Ro'za Quvondiq qizi</i> TURIZM INFRATUZILMASI TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	264-269
<i>Matniyozov Murodjon Rajabbayevich</i> DESTINATSIYA IMIDJINI SHAKLLANTIRISHDA TURISTLARNING SODIQLIGI VA QONIQLASHINING AHAMIYATI	270-278

<i>Хамидова Зарифа Урол қизи</i> ДАВЛАТ СЕКТОРИДА ИЧКИ АУДИТ ВА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТ ТАДБИРЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	279-291
<i>Toshaliyeva Saodat Toxirovna</i> KICHIK TADBIRKORLIK TUSHUNCHASI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY MONIYATI	292-296
<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> ИБН ХАЛДУННИНГ ИҚТИСОДИЁТГА ТАВСИЯЛАРИ	297-304
<i>Nurullayev Hoshimjon Hamidovich</i> GASTRANOMIYANING TURIZM RIVOJLANISHIDAGI ANAMIYATI	305-313
<i>Кадырова Шарофат Амоновна</i> ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	314-323
<i>Бегматова Зиёда Захиджановна</i> ДАВЛАТ ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАРИ ТИЗИМИ АСОСИДА КАДРЛАР БАНДЛИГИНИ ВА УЛАРГА ТАЛАБНИ БАҲОЛАШ	324-332
<i>Shafkarov Bakhrom Khudoyberdievich</i> TERRITORIAL FEATURES AND THEIR EFFECTIVE USE IN THE CULTIVATION OF VITICULTURE PRODUCTS	333-340
<i>Masharipova Fazilat Axmedovna</i> OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ANAMIYATI	341-348
<i>Мусинов Дилшод Султанович</i> ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГИ ИЖТИМОИЙ ВА ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ОМИЛИ СИФАТИДА	349-359
<i>Шакирова Юлдуз Сайдалиевна</i> ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ	360-368
<i>Абдивоҳидов Мамуржон Авазхон ўғли</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ МАЗМУНИ, ТАВСИФИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	369-380
<i>To'xtasinova Muxayyo Mirzasultonovna</i> DAVLATNING INNOVATSION TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MASALASIGA	381-388
<i>Қурбанова Раҳима Джамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна</i> РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В СТИМУЛИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	389-403
<i>Набиева Нилуфар Муратовна</i> ОСОБЕННОСТИ КОМПЛЕКСА МАРКЕТИНГОВОГО ПРОДВИЖЕНИЯ КОМПАНИИ В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ	404-416

<i>Safarov Radjabboy Eshmuxammadovich</i> KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA INDIVIDUAL DAROMADGA SOLIQLAR MEKANIZMIDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI	417-428
<i>Sharipova Zulayho</i> SANOAT TARMOQLARI KLASSTERLARINI RIVOJLANTIRISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	429-434
<i>Шарипов Акбар Илхамович</i> ЧАКАНА САВДО КОРХОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ МАРКЕТИНГНИ РОЛИ	435-440
<i>Хаджаев Хабибулла Сагдуллаевич</i> ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	441-447
<i>Хамзайева Дилфуза Самаровна</i> SURXANDARYO VILOYATIDA TURISTIK MAHSULOTLARNI BAHOLASH VA SAMARALI RIVOJLATIRISH IMKONIYATLARI	448-452
<i>Усманова Насиба Акбаржоновна</i> ПУТИ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СФЕРЕ УСЛУГ	453-459
<i>Исхакова Сарвар Аюбовна</i> ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЗАНЯТОСТЬ И КВАЛИФИКАЦИЮ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ БЫТОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	460-467
<i>Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich</i> INNOVATSION TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHDA MUQOBIL MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA UNI TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	468-479
<i>To'uchiyeva Nodira G'ulom qizi</i> OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDAGI INNOVATSIYALAR. CHAT GPT YOHUD SUN'IY INTELLEKT	480-485
<i>Абдурахимова Саида Аҳмаджановна, Адилова Гўзал Абзаловна</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИНИНГ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ	486-494
<i>Maxsudov Sherzod Solijonovich</i> TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION MUHIT JOZIBADORLIGINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	495-500
<i>Tadjibekova Dilnoza Bakhtiyarovna</i> ENHANCING FINANCIAL RESOURCE FORMATION IN BUSINESSES	501-506
<i>Radjabova Malika Ziyodullayevna</i> AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI XUSUSIDA	507-512

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Asraqulova Adiba Nabiyevna</i> ZAMONAVIY DAVRDA IQTISODGA FALSAFIY QARASHLAR	513-520
<i>Жўраев Аҳмад Муҳаммадиевич</i> ТИНЧЛИКПАРВАРЛИК ҲОЯЛАРИНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ	521-530
<i>Гуламова Мавжуда Ташпулатовна</i> АХМАД ЗИЁУДДИН АЛ-КУМУШХОНАВИЙ АСАРЛАРИДА КОМИЛ ИНСОН ҲОЯЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	531-538
<i>Abduxolikova Nasiba Alijonovna</i> YOSHLARNING ONLAYN TA'LIM JARAYONIGA TA'SIR ETUVCHI IJOBIIY SALBIY OMILLAR	539-544
<i>Yazdonov Zikirillo Shukurilloevich</i> QALANDARIYLIK VA UNING INSON, JAMIYAT TIZIMIDAGI O'RNI	545-552
<i>Sharipova Barno Salimovna</i> BIOETIK MADANIYATNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY IMIJI	553-558
<i>Xalikulova Umida Rustamovna</i> AXBOROT MUHITINING OLIY TA'LIMGA TA'SIRI: KONSTRUKTIV VA DESTRUKTIV OMILLAR	559-564
<i>Abbasova Maftuna Subxonovna, Temirova Xurshida</i> OILA VA NIKOH MA'NAVIYATI, OILANI MUSTAHKAMLASH OMILLARI	565-571
<i>Tog'ayev Nodirjon Ergashevich</i> AJDODLARIMIZ BOY ILMIY MEROSINING O'ZBEKISTONDA MA'RIFATLI JAMIYAT QURISH HAMDA YOSHLAR TARBIIYASIDA TUTGAN O'RNI	572-576
<i>Kipchoqov Xomidjon Gulomovich</i> JAVOBGARLIK PRINSIPINI SHAKLLANTIRISH AXLOQSHUNOSLIKNING ASOSIY MASALASI SIFATIDA	577-581
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> ZAMONAVIY OILADA MA'NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMONING NAZARIY VA USLUBIY TAHLILI	582-586
<i>Агзамова Нилюфар Шухратовна</i> “АДАБ АЛЬ-ТАБИБ” КАК ИСТОЧНИК НАЦИОНАЛЬНОЙ БИОЭТИКИ	587-591
<i>Axmadiyev Nuriddin Muxutdinovich</i> INTELLEKTUAL MADANIYAT YOSHLARNING INNOVATSION FAOLLIGINI OSHIRISHNING MUHIM MEZONI SIFATIDA	592-596
<i>Nabiyev Mansur Jamxur o'g'li</i> DEMOKRATIK JAMIYAT TARAQQIYOTIDA IJTIMOIIY G'OYALAR EVOLYUTSIYASI VA MODERNIZATSIYASI	597-603

<i>Kenjayeva Dilrabo Romanovna, Xaydarova Larisa Sunnatovna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY MADANIYAT SOHASIDAGI O'ZGARISHLARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	604-609
<i>Abduraximova Tursunoy Abduvoxid qizi</i> O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM TRANSFORMATSIYASINING FALSAFIY MOHIYATI	610-615
<i>Tagayev Ganisher Xasanovich</i> YOSHLAR ETNOESTETIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY-ESTETIK OMILLARNING O'RNI	616-625
<i>Шоназаров Жамшид Шуҳратович</i> БЕҲБУДИЙ ВА УНИНГ ДАВЛАТЧИЛИК ҲОЯСИ	626-630
<i>Ҳамраев Сирож Абруевич</i> ЖАМИЯТ ЯНГИЛАНИШИ ВА ТАДБИРКОР МАЪНАВИЯТИ	631-637
<i>Nabiyev Bekzod Muxammadumarovich</i> MAFKURAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARI: O'ZBEKISTON VA XORIY TAJRIBASI	638-642
<i>Hashimova Gulsina Ismoyilovna</i> HARBIY IJTIMOYIY ISH VA HARBIY MADANIYATNING HARBIY XIZMATCHILAR FAROVONLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI	643-648
<i>Karimova Gulnoza Yigitaliyevna</i> AXLOQIY MADANIYAT TUSHUNCHASINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOYIY ZARURIYATI	649-655
<i>Sharipova Kamola Usmonjonovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKNI TA'MINLASH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINI MILLIY STRATEGIYAGA TRANSFORMASIYALASH ISTIQBOLLARI	656-661

07.00.00-Тарихфанлар

Norqo'chqarov Xushvaqt Eshnazarovich

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti, TAIRI assistenti
E-mail: x.e.norkuchkarov@buxdu.uz

AFG'ONISTONDA O'ZBEK TILINING QONUNIIY ASOSLANISHI, O'ZBEKLAR IJTIMOIIY-MADANIY HAYOTIDAGI O'RNI (XX ASR – XXI ASR BOSHLARI)

Annotatsiya. Ushbu maqolada butun XX asr davomida va XXI asr boshlarida Afg'onistonda o'zbek tilining holati, unga afg'on hukumatining munosabati, o'zbek tilining Konstitutsiya darajasida qonuniy asoslanishi, ta'lim tizimi, matbuot nashrlari, ommaviy axborot vositalari va boshqa shu kabi afg'on o'zbeklarining ijtimoiy-madaniy hayotidagi muhim sohalarda tutgan ahamiyati, mamlakatdagi murakkab etnolingvistik vaziyatda Afg'oniston o'zbeklarida o'zligini saqlashning muhim sharti sifatida o'zbek tilini asrash uchun harakatlari tarixiy jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Afg'oniston, o'zbek tili, afg'on o'zbeklari, Konstitutsiya, ta'lim tizimi, matbuot, radio, televideniya, milliy uyushma, jamiyatlar.

Norkuchkarov Khushvakt Eshnazarovich

Basic doctoral student of Bukhara State University,

LEGAL BASIS OF THE UZBEK LANGUAGE IN AFGHANISTAN, ITS PLACE IN THE SOCIO-CULTURAL LIFE OF THE UZBEKS (XX CENTURY - EARLY XXI CENTURY)

Abstract. In this article, the situation of Uzbek language in Afghanistan throughout the 20th century and at the beginning of the 21st century, the attitude of the Afghan government to it, the legal basis of the Uzbek language at the level of the Constitution, the educational system, press publications, mass media and other such. The importance of Afghan Uzbeks in important areas of their socio-cultural life, and their efforts to preserve the Uzbek language as an important condition for preserving the identity of Afghan Uzbeks in the country's complex ethnolinguistic situation are analyzed historically.

Key words: Afghanistan, Uzbek language, Afghan Uzbeks, Constitution, education system, press, radio, television, national association, societies.

Норкучкаров Хушвакт Эшназарович

Базовый докторант Бухарского государственного университета,

ПРАВОВАЯ ОСНОВА УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА В АФГАНИСТАНЕ, ЕГО МЕСТО В СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ УЗБЕКОВ (XX ВЕК – НАЧАЛО XXI ВЕКА)

Аннотация. В данной статье рассматривается положение узбекского языка в Афганистане на протяжении XX века и в начале XXI века, отношение к нему афганского правительства, правовые основы узбекского языка на уровне Конституции, образовательная система, издания в прессе, средствах массовой информации и т.п. Значение афганских узбеков в важных сферах их социокультурной жизни и их усилия по сохранению узбекского языка как важного условия сохранения идентичности афганских узбеков в сложной этнолингвистической ситуации в стране анализируются исторически.

Ключевые слова: Афганистан, узбекский язык, афганские узбеки, Конституция, система образования, пресса, радио, телевидение, национальные объединения, общества.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I12.1Y2023N30>

Kirish. Tarixiy tadqiqotlardan ma'lumki, XVIII asr ikkinchi yarmida Afg'oniston davlati asoschisi Ahmadshoh Durroniy (1747-1773 yy.) hukmronligi davrida boshlangan Janubiy Turkistondagi Qunduz, Balx, Axcha, Mozori-Sharif, Maymana, Andxoy, Shibirg'on va Xulm kabi mustaqil o'zbek xonliklarini bo'ysundirish uchun harakat XIX asr 80-yillarida Amir Abdurahmonxon (1880-1901 yy.) tomonidan hududning to'liq qo'shib olinib, Afg'on Turkistoniga aylanishi bilan yakunlandi[1, B.10-11]. Natijada Amudaryoning chap sohilidagi shahar va qishloqlar bilan birga ushbu hududda yashovchi aholi ham Afg'oniston davlati fuqarolariga aylandi. Aslida mintaqa murakkab etnik xilma-xillikka ega bo'lib, o'zbek millati vakillaridan tashqari tojiklar, turkmanlar, hazoralar, arablar ham istiqomat qilardi. Amudaryoning o'ng sohilida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar ta'sirida yuzaga kelgan muhojirlik to'liqini natijasida o'zbeklar salmog'i yanada ortdi. Bu holatlar mamlakatning keyingi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy rivojlanishi va taraqqiyotida muhim masalalardan biriga aylandi. Yuqoridagi omillar Afg'onistonni yanada ko'p millatli va ko'p tilli mamlakatga aylantirdi.

Adabiyotlar tahlili va Metodlar. Afg'onistondagi o'zbeklarning til xususiyatlari, uning rasmiy Afg'on hukumati tomonidan qonuniy asoslantirilishi va o'zbeklar ijtimoiy-madaniy hayotidagi ahamiyati bir qancha tadqiqot va manbalarda o'z aksini topgan. Jumladan, ushbu maqola ma'lumotlari o'zbek, nemis, rus va afg'onistonlik olim va mutaxassislarining tadqiqotlarida keltirilgan fikr-mulohazalari hamda arxiv materiallari va rasmiy internet-axborot manbalaridagi ma'lumotlarni o'zaro solishtirish orqali qiyosiy tahlil qilingan holda o'rganilgan. Shuningdek, maqolada qiyosiy tahlil metodidan tashqari, tarixiylik, izchillik, xolislik kabi ko'plab metodlardan ham foydalangan holda mavzu mohiyatini yoritishga harakat qilingan.

Natijalar va munozara. Ma'lumotlarga ko'ra Afg'onistonda 20 dan ortiq millat va elat vakillari istiqomat qilib, mamlakat aholisi so'zlashadigan tillar va yirik dialektlar soni 30 dan ortiqni tashkil qiladi[2, B.22-29]. Bunday murakkab etnolingvistik vaziyatda Afg'onistondagi o'zbeklar ham o'zining milliylik xususiyatlarini, urf-odat, an'ana va qadriyatlarini, shuningdek, milliy mansublikning asosiy sharti sifatida o'z ona tillari — o'zbek tilini saqlab qolish orqali milliy qiyofalarini yo'qotmaslik choralari ko'rdilar.

Aslida milliy tilni asrashning eng muhim shartlari tilni davlat tili darajasiga chiqarib, qonuniylashtirish va ta'lim tizimi, nashriyotlar, adabiyot, matbuot, gazeta, jurnal, televideniye, radioeshittirishlar kabi xalqning ijtimoiy-madaniy hayotida keng qo'llanilishi hisoblanadi. XX asrning 30-yillarigacha Afg'oniston aholisi o'rtasida dariy tili umummuluqot tili va mamlakatning yagona rasmiy tili hisoblangan bo'lsada, boshqa tillarning ahamiyati ham butunlay yo'qolmagan edi. Buning isboti sifatida ko'ramizki, Amir Omonullaxon davrida (1919-1929 yy.) o'zbek va turkman o'quvchilari uchun "O'qish kitobi" nashr qilingan edi. Shuningdek, yirik afg'on puli banknotlarida pul qiymatini belgilovchi yozuvlar dariy, pashtu va o'zbek tillarida ifodalangan[3, B.14].

1929-yil Afg'oniston taxtiga o'tirgan Muhammad Nodirshoh davridan boshlab mamlakatda pushtunlashtirish siyosati olib borildi. Bu holat mamlakatning shimoliy qismlarini, umuman o'zbeklar va ular yashaydigan hududlarni ham chetlab o'tmadi. Jumladan, kelib

chiqishi turkiy bo'lgan geografik va tarixiy nomlar pushtunchasiga almashtirildi, ko'plab tojik va o'zbek tillaridagi badiiy, tarixiy va diniy kitoblar aholi orasidan yig'ishtirib olindi[3, B.12-16]. 1936-yil pashtu tili rasmiy davlat tili deb e'lon qilindi va mamlakatda dariy tili bilan birgalikda ikkinchi rasmiy til sifatida joriy etildi. Pashtu tilini rivojlantirish maqsadida davlat apparati ma'murlariga bu tilni o'rganish majburiy deb e'lon qilindi[4, B.18]. Rasmiy xatlar va hujjatlar faqat pashtu tilida yoziladigan bo'ldi. Pashtu tilini bilgan idora xodimlariga har oy 50 afg'oniy miqdorida maoshlariga qo'shimcha mablag' ham beriladigan bo'ldi. Afg'on Turkistonida pashtu tilidagi maktablarni ochib, unda yerlik aholi bolalarini o'qitishga harakat qilindi[3, B.12-16]. Bunday holatda Afg'onistonda o'zbek tili asosan, o'zbek oilalarida hamda o'zbeklar zich yashaydigan hududlarda "oila tili" yoki og'zaki til darajasida saqlandi. Muhojir o'zbeklar tarixi bo'yicha yetuk olim Shodmon Hayitov xorijdagi o'zbeklarning milliy tillarini saqlashi haqida quyidagicha fikr bildiradi: "Xorijdagi ko'pgina o'zbek oilalarida o'zbek tilida gapirish yozilmagan qonun bo'lib, uyda, dasturxon atrofida bir-birlari bilan o'zbek tilida muloqot qilganlar. O'zbek muhojirlar farzandlariga asosan o'zbek tilining og'zaki nutqini o'rgatishni maqsad qilib qo'yidilar" [5, B.149]. Afg'onistonda bu davrdagi pushtunlardan o'zga millat vakillarining ijtimoiy-siyosiy jarayonlardan chetda tutilishi yoki pushtunlashtirish siyosati natijasida hamda yuqorida ta'kidlaganimiz murakkab etnolingvistik sharoitda har bir millat o'zlarining milliy o'ziga xosliklarini asrab qolishga harakat qildilar. Xususan, o'zbeklar ham o'zbek tilini og'zaki va xonadon tili darajasida doimiy ishlatishga harakat qilishi afg'on o'zbeklarida bu tilning bir necha o'ziga xos jihatlarini namoyon qildi. Birinchidan, ushbu holat o'zbek tilining keyingi avlodga yetkazilishini ta'minlovchi shakli sifatida ko'rilgan bo'lsa (chunki Afg'onistondagi ba'zi millatlar o'z tillarini unutib, asosan dariy yoki pashtu tilli xalqlarga aylanib bormoqda, ularning ko'pchiligi kelib chiqishi mo'g'ul yoki turkiy bo'lgan millatlar hisoblanadi[6, B.111-112]); ikkinchidan, o'zbek tilining uzoq vaqt o'zga tillar ta'siridan holi, sof holda saqlanishini ta'minladi (XX asrning 70-90 – yillari va XXI asr boshlarida bevosita Afg'onistonda bo'lib, bu yerdagi o'zbeklarning etnomadaniy xususiyatlari va milliy tilini tadqiq etgan olim Ingeborg Baldauf, o'z tadqiqotlarida XX asrning so'nggi choragi va XXI asr boshlarida mamlakatda harbiy-siyosiy, ijtimoiy jarayonlar ta'sirida Afg'oniston o'zbeklari tilida yuz bergan o'zgarishlar haqida ancha mufassal ma'lumotlar beradi. Jumladan, tadqiqotchi o'zi duch kelgan o'tgan asrning 70-yillaridagi o'zbek tilining holati 18 yillik tanaffusdan keyingi (1996-yil) tashrifida uchratgan tildan ko'p jihatdan farq qilganini ta'kidlaydi. Unga ko'ra bu davrga kelib, afg'on o'zbeklarining tili ancha forslashgan, o'zga tillarning ta'siridan tashqari hatto, o'zbek tilining o'z ichida dialektik (lahjaviy) aralashuvi ham yuz berganligiga o'zi duch kelgan holatlardan misollar keltiradi. 1970-yillari oxirigacha olim Ingeborg Baldauf o'zbeklarining tili asosan o'zbeklar zich yashaydigan hududlarda og'zaki suhbat va oila tili sifatida qo'llanilib, o'zga tillar ta'siridan holi bo'lganligini va ayniqsa tashqi dunyodan uzoq vaqt cheklangan o'zbek ayollari milliy tilini ancha sof holda saqlanganini aytib o'tadi. 1990-yillar ikkinchi yarmida esa o'zbek tilida gapiruvchilar tilida forscha so'zlar ko'payib, o'zbek tili eroniylashganini o'zbeklarning ijtimoiy-siyosiy hayotda faollashib, ular orasida davlat idoralarida faoliyat yurituvchilarning ko'paygani, shu davrdagi harbiy-siyosiy va ijtimoiy jarayonlar tufayli yuzaga kelgan ichki migratsiya natijasida millatlar o'rtasida ma'lum miqdorda aralashuv hodisasi yuz bergani bilan izohlaydi. Bu esa tillar va lahjalarning ham ma'lum ma'noda o'zaro ta'sirlashuviga olib keldi. Yashash manzillariga qaytganlar o'zlarining muhojirlik tajribalari bilan lisoniy ta'sirni ham olib qaytganini aytib o'tadi[7, B.66-79]); uchunchidan, O'zbekistonda o'tgan tarixiy

davrda hozirgi zamon o'zbek adabiy tili vujudga kelgan bo'lsa, xorijdagi xususan, Afg'onistondagi o'zbeklarda esa 1917-yillargacha mavjud bo'lgan o'zbek tili lahjalari hamda 1920-1930 yillargacha muomalada bo'lgan klassik o'zbek adabiy tilida ya'ni Alisher Navoiy va Bobur ijod qilgan tildagi so'z va atamalar saqlanib qolishiga olib keldi [8, B.19-20]. Afg'onistondagi bunday muhit XX asr 60-yillari ikkinchi yarmigacha davom etib keldi. Muhammad Zohirshoh hukmronligining keyingi yillarida muhojir o'zbeklarga nisbatan siyosat yumshatilib, o'zbeklarga yerlar berildi, ta'lim muassasalarida o'qishga, savdo-sotiq, tijorat bilan shug'ullanishga va davlat muassasalarida yuqori lavozimlarida ishlashga ruxsat berildi [3, B.12-16].

Tadqiqotchi X.Alimovanning tahlillariga ko'ra, mustaqil Afg'oniston tarixida 8 marotaba (ba'zi manbalarda 10 ta) Konstitutsiya qabul qilingan bo'lib, 1923-yil Amir Omonullaxon (1919-1929 yy.) va 1931-yil Nodirshoh (1929-1933 yy.) hukmronligi davrlaridagi Konstitutsiyalarda davlat tili haqida moddalar kiritilmagan. 1964-yil Muhammad Zohirshoh (1933-1973 yy.) hukmronligi davrida qabul qilingan Konstitutsiyada pashtu va dariy tillari rasmiy davlat tillari sifatida belgilanadi. Muhammad Dovud tomonidan Afg'oniston Respublika deb e'lon qilingandan so'ng qabul qilingan 1976-yilgi Konstitutsiyada ham xuddi shu ikki til davlat tili sifatida ko'rsatiladi. 1980-yil Afg'oniston Demokratik Respublikasi tomonidan Babrak Kormal rahbarligida qabul qilingan beshinchi Konstitutsiyaning 40-moddasida davlat tili masalasi quyidagicha ifodalangan: "Revolutsion Kengashning qonunlari va farmonlari pashtu va dariy tillarida chop qilinadi va ularni Afg'onistonning boshqa xalqlari tillarida nashr etish mumkin." Ko'ramizki, bu yerda rasmiy hujjatlar pashtu va dariy tillarida qabul qilinishi ta'kidlansada, Afg'onistonda mavjud boshqa xalqlar tillariga o'girilib nashr etilishi mumkinligi aytilmoqda (shu jumladan o'zbek tilida ham) [2, B.22-29]. Bu vaqtga kelib mamlakatda yashovchi boshqa millatlar tillarida ham rasmiy nashrlar faoliyat yurita boshlagan edi. Konstitutsiya moddasining bu tarzda talqin etilishidan maqsad rasmiy e'lon qilingan hujjatlar mazmunini ushbu nashrlar orqali barcha xalqlarga yetkazib borish ko'zlangan deyishimiz mumkin.

1987-yil Doktor Najibullo davrida qabul qilingan Konstitutsiyaning 8-moddasida: "Mamlakatdagi milliy tillar orasida pashtu va dariy rasmiy tillardir" — deyilgan. Bunda "milliy til" va "rasmiy til" o'rtasida farq vujudga kelgan. Unga ko'ra Afg'onistondagi barcha tillar "milliy" va bular orasida pashtu va dariy "rasmiy til" hisoblanadi. Bu yerda mamlakatdagi boshqa tillar bilan birga o'zbek tili ham Afg'onistonning "milliy tili" deb hisoblanishini ko'ramiz. Hozirgi vaqtda Afg'onistondagi tillarning maqomi 2004-yil 4-yanvarda Loyi Jirg'a tomonidan qabul qilingan va Afg'oniston prezidenti Hamid Karzay tomonidan rasmiy imzolangan Konstitutsiyaning 16-moddasiga muvofiq belgilab qo'yilgan. Jumladan, ushbu modda quyidagicha ifodalanadi: "Pashtu, dariy, o'zbek, turkman, pashayi, nuristoniy, pomiriy tillar va mamlakatdagi boshqa tillar orasida pashtu va dariy davlatning rasmiy tillaridir.

Aksariyat aholi o'zbek, turkman, pashayi, nuristoniy, baluj va pomiriy tillarida so'zlovchi rayonlarda, o'sha til pashtu va dariy tillari bilan bir qatorda uchinchi rasmiy tildir va uning tatbiqi qonun orqali tartibga solinadi.

Davlat Afg'onistondagi barcha tillarni mustahkamlash va rivojlantirishga qaratilgan samarali dasturlarni ishlab chiqadi va amalga oshiradi.

Mamlakatdagi barcha tillarda matbuot nashri va ommaviy axborot vositalari erkindir.

Mamlakatdagi mavjud ilmiy va milliy ma'muriy terminlar saqlanib qoladi." [2, B.22-29]

Ushbu moddaga ko'ra, pashtu va dariy tillariga rasmiy davlat tili maqomi berilgan. Shuningdek, o'zbek, turkman, pashayi, nuristoniy, baluj va pomir tillarida so'zlashuvchi aholi zich yashaydigan mintaqalarda qayd etilgan tillar ham uchinchi rasmiy til maqomida ekanligi qonuniylashtirilgan. Ushbu tillarning rivojlanishi uchun davlat mas'ul bo'lib, dastur ishlab chiqilishi, shuningdek, matbuot nashri va ommaviy axborot vositalari uchun ham hech qanday cheklovlar yo'qligi belgilangan.

Asosiy Qonunning 43-moddasida: "...Davlat har bir hududda so'zlashadiganlar uchun Ona tilida o'qitish sharoitini yaratadi" – deyilgan jumlar esa mamlakatdagi turli millatlarning o'z tillarida ta'lim olish imkoniyatini ham yaratib beradi[9]. Albatta, 16-moddaning oxirgi bandidagi "ilmiy va milliy ma'muriy terminlar saqlanib qolishi" va uchinchi rasmiy tillarga o'zgartirilmasligi qoidasi hamda 20-moddadagi "Afg'oniston davlat madhiyasi pashtu tilida va "Allohu akbar" hamda Afg'oniston xalqlarining nomlari bilan aytiladi." – degan jumlar ma'lum ma'noda mamlakatda pashtu tilining ustunligini ko'rsatuvchi hisoblanadi[2, B.22-29]. Shunday bo'lsada o'zbek tilining ham rasmiy davlat tili maqomini olishi va mamlakatning Bosh Qomusi – Konstitutsiyada belgilab qo'yilishi afg'on o'zbeklari uchun ulkan yutuq sifatida ko'rishimiz mumkin.

Ma'lum millatga tegishli tilning davlat tomonidan qonuniy asoslanishi, tilning jamiyatda faqat og'zaki yoki oila tili darajasida qolib ketmasdan, ta'lim tizimi, matbuot nashrlari, ommaviy axborot vositalari va boshqa shu kabi xalqning ijtimoiy-madaniy hayotidagi muhim sohalarda faol qo'llanilishi ushbu tilni rivojlantiradi va yashovchanligini oshiradi. Shuningdek, millatni birlashtiruvchi, o'zligini tanituvchi vosita ham hisoblanadi. Bu jihatlarni biz Afg'oniston o'zbeklarining ijtimoiy-madaniy hayotida ham ko'rishimiz mumkin.

XX asrning 60-yillarida Afg'onistonda chuqur islohatlar davri boshlandi. Garchi Konstitutsion-monarxiya shaklidagi mamlakat bo'lishiga qaramasdan 1964-yil qabul qilingan Konstitutsiya Afg'onistonda ancha liberal va demokratik islohotlarga yo'l ochdi. Bu esa jamiyatda turli ijtimoiy, siyosiy-huquqiy qarashlar o'sishiga, aholining faol qatlamlari o'rtasida hamda o'zligini saqlash harakatidagi millatdoshlarni birlashtirgan milliy uyushma, jamiyat va tashkilotlar yashirin yoki ochiq ko'rinishda tashkil etilishiga olib keldi.

Xuddi shunday jamiyatlardan biri 1964-yilda Kobul shahrida tashkil etilgan tarkibida asosan muhojir o'zbeklarni birlashtirgan shoir Shog'ulom Ahmadiy boshchiligida she'riyat ixlosmandlarining kichik guruhi hisoblanadi. Vatanparvarlik she'rlari "Oydin" gazetasida (O'zbek "Vatan" jamiyatining nashri, 1968-yildan nashr etila boshlangan[10]) chop etilgan bu guruh a'zolari asosan, boy va nufuzli kishilar galma-galdan ulardan birining uyida to'planib, bahs-munozara va she'riyat kechalari o'tkazishgan. Bu guruh rasman ro'yxatga olinmagan. Shuni ham ta'kidlash kerakki, ushbu jamiyat keyinchalik, O'zbek "Vatan" jamiyati, Afg'oniston Maorif vazirligining O'zbek tilini va adabiyotini o'rganish markazi bilan keng aloqalar olib bordi[11]. Afg'onistonning shimolidagi aholini birlashtiruvchi jamoat tashkilotlaridan yana biri 1980-yilda O'zbek "Vatan" jamiyati yordamida tashkil etilgan Afg'on "Vatan" jamiyati hisoblanadi. Tarkibini asosan muhojir o'zbeklar tashkil qilgan. Ushbu jamiyat Afg'onistonda rasman faoliyat yuritgan[11]. Yana bir shunday uyushma – Turkiy tilli yoshlarning "Oydin" uyushmasi hisoblanadi. Uyushmaning markazi Kobulda joylashgan. Ushbu uyushmaning asosiy maqsadi Afg'onistondagi turkiy tilli yoshlar orasida madaniy-ma'rifiy faoliyatni targ'ib etib, yoshlarning ta'lim olishiga imkon yaratish hisoblangan. Uyushmani Turkiya Respublikasi

qo'llab-quvvatlaydi. "Oydin" uyushmasining Tahor, Mozori-Sharif, Saripul, Andxo'y va Maymana kabi shimoliy viloyatlarda bo'limlari ham tashkil etilgan edi[12, B.47-48].

Ma'lumotlarga ko'ra, o'tgan asrning 50-yillari o'rtalarida Afg'onistonning o'zbeklar yashaydigan viloyatlarida atigi 95 ta boshlang'ich maktab faoliyat ko'rsatgan. Ulardan 42 tasi shahar (40 tasi o'g'il bolalar uchun va 2 tasi qiz bolalar uchun), ular 6 yil o'qigan va 53 tasi qishloq maktablari (barchasi o'g'il bolalar uchun) bo'lib, o'qish muddati 3 yillik bo'lgan. Bu maktablarda o'qitish o'zbek tilida emas, balki dariy va pashtu tillarida olib borilgan.

Afg'onistonning shimolidagi o'zbek oilalaridagi o'g'il bolalar (milliy ozchilikdagi qizlar uchun bu mutlaqo istisno qilingan) o'rta va maxsus (va ayniqsa oliy) ma'lumotni faqat Kobulda yoki boshqa yirik shaharda olishi mumkin edi. Bu faqat aholining boy va o'ziga to'q qatlamlarigagina nasib qilishi mumkin edi[20, B.118].

Afg'oniston ta'lim tizimida 1978-yil aprel (Savr) voqealaridan keyin o'zbek bolalari va yoshlari o'zbek tilida ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lib, o'zbek tilidagi maktablar va oliy ta'lim tizimida O'zbek tili fakultetlari ochila boshladi. Jumladan, O'zbek "Vatan" jamiyati tomonidan Afg'oniston Maorif vazirligi huzurida tashkil etilgan "O'zbek tili va adabiyotini o'rganish" Markaziga yordam sifatida Afg'onistonga katta hajmdagi o'quv-metodik adabiyotlar yuborildi. Afg'oniston Maorif vaziri o'rinbosari Abdulqayum Nurzayning Jamiyatga yo'llagan maktubi amalga oshirilgan ushbu ishlar Afg'on hukumati tomonidan yuksak baholanganidan darakdir[13]. Ushbu o'quv-metodik adabiyotlar tarkibida 1-sinfdan 10-sinfgacha o'zbek tilidagi darsliklar bo'lib, ular afg'on maktablari uchun o'zbek tilidagi darsliklarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qilgan. 1979-1980-yillarida boshlang'ich sinflar uchun bir qator darsliklar nashr etildi[11]. Ammo Afg'onistonga yuborilgan ushbu adabiyotlarni qayta ishlab, afg'on o'zbeklari bolalari uchun barcha fanlarni moslashtiradigan (yuborilgan darsliklar asosan kirill alifbosida bo'lgan shuning uchun ularni arab alifbosi asosidagi o'zbek alifbosiga o'girib qayta ishlash zarur edi- N.X.) va yangi adabiyotlar yaratadigan mutaxassislar ham, o'zbek tilida dars beradigan fan o'qituvchilari ham yetishmas edi.

O'zbekistonda o'zbek filologiyasi yo'nalishida tahsil olayotgan afg'onistonlik Omidulloh Bayoni ushbu holatlarni tahlil etib quyidagi fikrlarni bildiradi. "O'zbek tili mutaxassislari bo'lmagani uchun, bolalar oltinchi sinfga yetganda ham darsliklar uchinchi-to'rtinchi sinfdan o'ta olmadi, shunday bo'lsada ona tili darsligi sakkizinchi sinfgacha tayyorlangan. O'zbek xalqi farzandlarining bunday taqdirsizligini ko'rib, bolalarini o'zbekcha maktablardan dariy va pashtu tilidagi maktablarga ko'chirishga majbur bo'ldi. 1992-2004-yillarda Afg'oniston Islom Respublikasi va Tolibonning birinchi hukmronligi davrida ta'lim va tarbiya tizimi tubdan o'zgartirilib, o'zbek tilida ta'lim olish to'xtatilgan bo'lsada, biroq o'zbek tili kafedrasini butunlay chiqarib tashlanmagan, faqat faoliyati sekinlashtirilgan. 2004-yil Afg'oniston Maorif vazirligi chorsho'basida o'zbek tili kafedrasini qayta tiklandi. Biroq bu safar o'zbekcha maktablar emas, balki o'zbeklar yashaydigan hududlarda o'zbek tili alohida fan sifatida o'tiladigan bo'ldi. Bu davrga kelib, o'zbek tili darsliklari 12-sinfgacha (Afg'oniston maktablari 12 yillik ta'lim shakli bo'lib, 1-sinfdan 6-sinfgacha boshlang'ich davr, 7-sinfdan 9-sinfgacha o'rta davr va 10-sinfdan 12-sinfgacha esa lisa (oliy) davrlardir) tayyorlangan bo'lib, o'zbeklar yashaydigan hududlardagi maktablarda "O'zbek tili darslik kitobi" nomi ostida O'zbek tili va adabiyoti o'rgatilmogda. Afg'oniston viloyatlarining 7 oliy ta'lim muassasalari (Kobul, Balx, Faryob, Juzjon (Javzijon), Taxor, Bag'lon va Saripul universitetlarida[9]) va 10 dan ortiq muallim tayyorlash (o'qituvchilar malakasini oshirish) institutlarida O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini

mavjud. Afsuski oliy ta'lim bo'yicha rasmiy o'quv qo'llanmalar chop etilmagan. Barcha universitet va institutlarda O'zbekistonda chop etilgan kitob va o'quv qo'llanmalar o'zbek kirill va lotin alifbolaridan arab alifbosiga o'girilib, darslik sifatida dars berilmoqda"[14, B.201]. Afg'onistonda ta'lim tizimida umumafg'on o'zbeklari uchun ma'lum ijtimoiy-siyosiy sabablar tufayli yagona adabiy tilning shakllanmagani ham o'zbek tili grammatikasiga oid yangi darsliklar yaratishda muammo tug'dirmoqda[15, B. 22-28]. 1982-yili Kobulda Afg'oniston Fanlar Akademiyasi tashkil etildi. Akademiya qoshida Til va adabiyot va ijtimoiy fanlar instituti tashkil topdi. Bu institutda Afg'onistondagi barcha yirik tillarda yaratilgan xalq og'zaki ijodi, mumtoz va hozirgi zamon adabiyoti, alohida yirik adib va shoirlar ijodiyotining o'rganilishi yo'lga qo'yildi[4, B.19]. Fanlar Akademiyasi muxbir a'zoli uchun o'tgan 1986-yilgi saylovda o'zbeklardan Yoqub Vohidiy domla muhbir a'zo sifatida saylangan[12, B.46-47].

Ma'lum bir tilning jamiyatdagi nufuzi va barqarorligini ta'minlovchi omillardan yana biri bu matbuot hisoblanadi. 1978-yil aprel voqealaridan 21 kun keyin Mozori-Sharif viloyatining markazi Balx shahrida Abdulloh Ruyin muharrirligida o'zbek tilida "Yulduz" gazetasi chop etildi (Ba'zi manbalarda "Yulduz" gazetasi Kobulda tashkil etilgan va shimolga yetkazib berishning murakkabligi bois Mozori-Sharifga ko'chirilgan, asoschisi Afg'onistonning sobiq adliya vaziri va bosh prokurori professor Abdulhakim Shar'iy Juzjoniy hisoblanadi[12, B.48-49]. Gazeta dastlab, Muhammad Amin Uchqun so'ngra Oyxon Bayoniy va Abdulloh Ruyinlar tomonidan boshqarilgan[9]). "Yulduz" gazetasi hazrat Alisher Navoiyning "Odamiy ersang demagil odami, onikim yo'q xalq g'amidin g'ami" misralari shiori ostida nashr qilingan. Gazeta 7300 nusxada (boshqa manbalarda oyiga tiraji uch yuz dona[12, B.49]) chop etilib, sahifalarida Navoiy, Bobur, Mashrab, Nodira, Uvaysiy, Anbar Otin singari o'zbek klassik adabiyoti namoyondalarining asarlari bilan birga G'afur G'ulom, Oybek, Pirimqul Qodirov, Odil Yoqubov, Orif Usmon kabilarning asarlaridan namunalar berib borilgan.

"Yulduz" gazetasi bilan birga turkman tilida "Gurash" ("Kurash") gazetasi (Bosha manbalarda dastlab, "Yulduz" gazetasining 1978-yilda Kobulda chiqqan to'rt-besh sonining to'rt sahifasi o'zbek, to'rt sahifasi esa turkman tilida bo'lib, Mozori-Sharifga ko'chirilgach turkman tilidagi sahifalari alohida "Gurash" nomi bilan chiqa boshlagan[12, B.48-49]) ham chop etilgan. "Yulduz" va "Gurash" gazetalari Afg'onistonning o'zbeklar yashaydigan 10 ta viloyatiga tarqatilgan[5, B.143-144].

90-yillarda ham bir qancha o'zbek tilidagi gazetalari nashr etildi. Jumladan, Afg'oniston Milliy Islomiy Harakati Oliy Kengashining matbuot organi "Islom ovozi" ("Nedoy-e Islom") gazetasi 1992-yildan Mozori-Sharif shahrida nashr etila boshlagan; "Yo'l" ("Rox") gazetasi Balx viloyati Yozuvchilar uyushmasi matbuot organi, 1995-yil mart oyidan Mozori-Sharif shahrida nashr etila boshlangan; "Muqaddas yer" ("Xaram") kundalik gazetasi Afg'oniston Islomiy Birlik Partiyasi matbuot organi 1993-yildan Shibirg'on shahrida nashr etila boshlagan; "Tohariston" gazetasi Toliqonda, "Qunduz" gazetasi Qunduzda, "Bidar" ("Uyg'onish") gazetasi Balxda nashr etilgan. Ularning har birining tiraji ming nusxadan oshadi. Ularda Afg'onistonning shimoliy viloyatlaridagi o'zbek shoir va yozuvchilarining ijod namunalari muntazam bosilib chiqqan[21, B.22-23].

Turkiy tilli yoshlarning "Oydin" uyushmasi matbuot nashri "Oydin" jurnali rangli tasviriy shaklda, asosan o'zbek tilida Kobul shahrida nashr etiladigan qirq betdan iborat jurnal hisoblanadi. Tiraji ming – ikki ming dona. Jurnalning Mozori-Sharif, Saripul, Tahor, Shibirg'on,

Maymana viloyatlari nashrlari ham mavjud-ki, bular Turkiyada tahsil olib kelgan yoshlar tashabbusi asosida nashr etilgan.

“Oydin-Afg‘oniston” oylik gazetasi Kobulda o‘zbek tilida nashr etilgan. Xususiy nashr bo‘lib, tiraji ming dona hisoblangan.

“Bobur” jamg‘armasining nashri hisoblangan “Ezgu tuyg‘u” gazetasi 2000-yildan Shibirg‘on shahrida nashr etila boshlagan. Ming dona tirajga ega, sakkiz sahifalik, o‘zbek tilidagi gazeta edi.

“Gunash” jurnali turkman tilida bo‘lib, har oyda nashr etilgan. Tiraji ikki ming dona bo‘lgan[12, B.49].

O‘zbekistonda o‘zbek filologiyasi yo‘nalishida tahsil olayotgan yana bir afg‘onistonlik talaba Muhammad Yasin Eldash ma‘lumotlariga ko‘ra, Shimoliy viloyatlar boshkenti sanalmish Mozori-Sharif shahri afg‘on o‘zbeklarining madaniy faoliyatlar markaziga aylangan. Mir Alisher Navoiy nomidagi madaniy anjuman bu shaharda qayta o‘z faoliyatini boshlagan. Shimoliy viloyatlarda o‘zbek tilida bosiladigan “Yog‘du”, “To‘g‘ri yo‘l”, “Quyosh” nomli yana bir qancha gazeta va jurnallar hamda fors tilida chiqadigan “Andisha” nashri o‘z o‘quvchilari qo‘liga yetib borgan. Afg‘onistonlik nufuzli o‘zbeklardan Abdurashid Do‘stim rahbarligida tuzilgan, a‘zolari asosan o‘zbeklardan iborat bo‘lgan, “Afg‘oniston Milliy Islomiy Junbushi” harbiy-siyosiy partiyasining markaziy nashri “Nidoyi Islom” va “Armug‘on” hamda “Faryob” va “Javzijonon” gazetalarida ham fors tilidagi nashrlar yonida o‘zbek tilida yozilgan maqolalar va she‘rlar ham nashr etilgan.

O‘tgan asrning 70-yillari oxiridan ya‘ni Aprel (Savr) voqealaridan keyin o‘zbek tilida matbuotda maqola va she‘rlar nashr etishdan tashqari, o‘zbek tilidagi klassik adabiy asarlar va she‘riy to‘plamlardan iborat kitoblarni chop qilishga ham ruxsat berildi. Jumladan, dastlab Doktor Muhammad Ya‘qub Vohidiy Juzjoniy tashabbusi bilan Sulton Husayn Boyqaro Devoni, Abdulg‘affor Bayoniy bilan hamkorlikda Alisher Navoiyning “Xamsa”si hamda “Mahbub ul-qulub” asari nashr etildi. Shuningdek, Doktor Shafiqa Yorqin tashabbusi bilan Zahiriddin Muhammad Boburning “Daryo dar gavhar” nomdagi Devoni, shoira Nodirabeginning “Nodira va uning she‘rlari” to‘plamlari bosib chiqarildi. Keyinroq, bir qator o‘zbek mumtoz asarlari va she‘rlar to‘plamlari ham nashr etildi. Xususan, “Shajarai tarokima”, “Muhabbatnoma”, “Mezon ul-avzon”, “O‘zbek adabiyoti farhangi”, “Bobur manguligi”, “Shoirlar” tazkiralari va “O‘zbek ijodkorlari” to‘plamlari bosilib chiqdi [9].

Shu o‘rinda afg‘onistonlik folklorshunos olim Fayzulla Aymoq tomonidan Kobulda (1980-yil) keyinchalik Toshkentda (1986-yil) bosilib chiqqan “Xalq durdonalari” to‘plamini alohida eslatib o‘tish o‘rinlidir. Bu to‘plamda Afg‘oniston o‘zbeklari orasida keng tarqalgan xalq qo‘shiqlari, ertak va dostonlari, maqol va matallaridan namunalar berilgan[4, B.42].

Afg‘oniston o‘zbeklarida o‘zbek tilining ahamiyatini oshirishda ommaviy axborot vositalarining roli ham muhim hisoblangan. O‘zbekistonda xorijdagi o‘zbeklar bilan o‘zaro aloqalarni yo‘lga qo‘yishda muhojir o‘zbeklar uchun radioeshittirishlar olib borgan “Vatandosh” radiostansiyasi tashkil etilgan edi. 1961-yilda ilk bor “Vatandosh” orqali o‘zbekcha radioeshittirishlar berish boshlandi. Ushbu radioeshittirishlarda adabiyot, san‘at, jonli muloqotlar va turli viktorinalar ko‘rinishida turfa yo‘nalishlar bo‘yicha eshittirishlar berib borilgan. “Vatandosh” radioeshittirishlarini afg‘on o‘zbeklari ham katta qiziqish bilan tinglaganliklari tarixiy ma‘lumotlardan ma‘lum. Jumladan, radioeshittirish dasturlaridagi suhbat va muloqotlarda eng ko‘p g‘olib bo‘lganlar ham aynan afg‘onistonlik o‘zbeklar

hisoblangan. Afg'onistonlik o'zbeklarning farzandlarida Zikrilloh Ishonch va Muhammad Karim Halimiylar "Vatandosh" radiostansiyasining doimiy muxbirlari bo'lishdi[16, B.38-54]. 1970-yil 2-oktabrda Afg'oniston radiosida o'zbek tili eshittirishlari boshlangan edi[17, B.130-138]. "Vatandosh" radiostansiyasiga 1990-yilda afg'on radiosi o'zbek eshittirishlar bo'limidan Muhammad Ilyosiy, Burxoniddin Nomiq kabi jurnalistlar va shoirlar kelib ikki oycha ishlab tajriba almashdilar. Ular Toshkent, Buxoro, Samarqand, Xiva kabi tarixiy shaharlarimizda ijodiy safarlarda bo'lib, o'z taassurotlarini "Vatandosh"da o'rtoqlashdilar. O'zbekistonlik shoir va yozuvchilar hamda san'at ustalari bilan muloqotda bo'lib, afg'on radiosi eshittirishlari uchun materiallar to'pladi[16, B.54-55].

Afg'oniston o'zbeklari ijtimoiy-madaniy hayotida o'zbek tilining ahamiyatini oshiruvchi yana bir omil bu televideniya hisoblanadi. Afg'onistonda o'zbek tilidagi televideniya mamlakatda 2001-yildan keyin yuz bergan ijobiy o'zgarishlar davridan boshlab, asosan xususiy televideniya tashkil etish orqali rivoj topdi. Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universiteti ilmiy tadqiqotchisi afg'onistonlik Quvonch Ehsanullo XXI asr boshlarida ya'ni Afg'oniston Islom Respublikasi davrida mamlakatdagi televideniya, videomedialar va ijtimoiy tarmoqlarda o'zbek tilining qo'llanilishi masalasini mufassal tahlil etgan. Jumladan, bu davrda Afg'onistonda o'zbek tilida 7 ta mahalliy va xalqaro telekanallar faoliyat olib borganini ko'rishimiz mumkin.

"Oyna" telekanali mamlakat bo'yicha birinchi xususiy telekanal bo'lib, Marshal Abdurashid Do'stimning tashabbusi va moliyaviy yordami bilan Sayid Anvar Sodod muharrirligida 2004-yildan Juzjon viloyatida faoliyat boshladi. Keyinchalik Azizulloh Aral bosh muharrirligida 2008-yildan Kobulga ko'chirildi va xalqaro telekanal sifatida barcha dasturlarni o'zbekcha uzatdi.

2014-yilda Marshal Do'stimning o'g'li Hoji Botur Do'stim tashabbusi bilan Habib Quyosh bosh muharrirligida "Botur" nomli o'zbekcha yana bir xususiy telekanal ish boshladi. Ammo siyosiy sabablar tufayli faoliyati to'xtatildi.

"Birlik" telekanali 2013-yil Tahor viloyatida Muhammad Olim Soyri rahbarligida va Ramazon Botur bosh muharrirligida faoliyat olib bordi.

Mozori-Sharif shahrida Nazif Solihiy tashabbusi bilan Bismullah Muhammadiy bosh muharrirligida "Almos" telekanali o'zbek, turkman va dariy tillarida dasturlar berib borildi.

"Oylar" telekanali Mehrobuddin Sharifi moliyaviy ko'magi bilan Sadruddin Qunaviy bosh muharrirligida 2021-yil Tahor viloyatida ish boshlagan edi.

"Bek" telekanali Juzjon markazi Shibirg'onda dariy va o'zbek tillarida ko'rsatuvlar uzatildi.

"Oy" telekanali 2011-yil Kobulda Sabruddin Rahmoniy homiylikida Muhammad Olim Ko'hkan bosh muharrirligida tashkil etildi.

Ushbu telekanallardan tashqari "Oriyono", "Orizu", "Nurin", "Nur" va "Rahi Fardo" telekanallarida ham o'zbek bo'limlari ochilib, dariy va pashtu tillaridagi dasturlar bilan birga o'zbekcha ko'rsatuvlar ham efirga uzatilgan.

Shuningdek, tadqiqotchining fikriga ko'ra, Afg'oniston rasmiy hokimiyat tizimi, prezident matbuot bo'limidan tortib sud hokimiyatigacha o'zbek tilidagi rasmiy matbuot bo'limlari tashkil etilgan edi[17, B.130-138]. Shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, 2020-yil 10-apreldagi O'zbekiston Respublikasining Qonuni bilan 21-oktabr – O'zbek tili bayrami kuni deb

belgilandi[18, B.4]. Qayd etilishicha, Afg'onistonda 21-oktabr – rasmiy jihatdan bayram kuni – O'zbek tili kuni deb e'lon qilingan[18, B.4].

Xulosa. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, dunyoning boshqa mintaqa va mamlakatlariga nisbatan salmoqli qismni tashkil etuvchi Afg'onistondagi o'zbeklar milliy o'zligini saqlashning muhim sharti bo'lgan milliy tilni asrash, uni davlat darajasida qonuniy asoslantirib, xalqning ijtimoiy-madaniy hayotida keng qo'llash til yashovchanligining muhim jihati hisoblanadi. Yuqoridagi tahlil va ma'lumotlardan ko'ramizki, afg'on o'zbeklari milliy tilning nufuzi uchun doimiy kurashdi va ma'lum yutuqlarga erisha oldi. Jumladan, XX asrning 60-yillaridan boshlab, Afg'oniston o'zbeklari ijtimoiy faollik kuchayib, turli jamiyat va uyushmalarga birlashish jarayoni boshladi. 1978-yil aprel (savr) voqealaridan so'ng o'zbek tilidagi gazeta va jurnallar, radioeshittirishlar, televideniya, o'zbek jamiyatlari faoliyat yurita boshlagan bo'lsa, XXI asr boshlarida Afg'onistonda rasmiy til sifatida yangi Konstitutsiyada o'z ifodasini topdi.

Adabiyotlar//Литература/References:

1. Хашимбеков Х. Узбеки Северного Афганистана. – М., Институт востоковедения РАН, 1994. – 56 с.
2. Alimova X. Afg'oniston Konstitutsiyalarida davlat tili maqomi. // O'zbek sharqshunosligi: buguni va ertasi (Ilmiy maqolalar to'plami). – Toshkent, 2020. – B. 22-29.
3. Ismoilov A., Toshqin A. Afg'onistondagi turkiy tillar vaziyatiga doir // "Sharq mash'ali" jurnali, 2005-yil, № 1. B.12-16.
4. Mannonov A. Afg'oniston xalqlari folklori va mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent, 2001. – 152 b.
5. Hayitov Sh.A. O'zbek muhojirligi tarixi (1917-1991 yy.). – Toshkent, "ABU MATBUOT KONSALT". – 2008. – 208 b.
6. Muhammad Humayun Nadim. Shimoliy Afg'oniston o'zbeklari etnografik leksikasi o'ziga xosligini belgilovchi omillar. // "So'z san'ati" xalqaro jurnali, 2021-yil, № 3, B. 107-113.
7. Ingeborg Baldauf (Berlin, Humboldt universiteti). Shimoliy Afg'oniston o'zbeklarining tili, joylashuvi va o'xshashligi. (Nemis tilidan G'.Xo'jayev va A.Ahmedov tarjimasi) // QarDU xabarlari, № 1 (23) 2015, B. – 66-79.
8. Hayitov Sh.A., Badriddinov S. Vatan deya vatansiz qolganlar qismati. – Buxoro, "Buxoro" nashriyoti, 2005. – 159 b.
9. Muhammad Yasin Eldash. Afg'onistonda o'zbek tili va adabiyotining o'tmishi va bugungi ahvoli // <http://eldash123.blogfa.com/post/2>
10. O'zMA. R-2661- fond, 1-ro'yxat, 302-yig'ma jild, 3,4-varoq.
11. O'zMA. R-2822- fond, 1-ro'yxat, 73-yig'ma jild, 6,7-varoq.
12. Nazarov N. Afg'oniston o'zbeklari. – Toshkent, 2011. – 127 b.
13. O'zMA. R-2822- fond, 1-ro'yxat, 4-yig'ma jild, 44-varoq.
14. Omidullah Bayani. Study of uzbek language's part of speech in Afghanistan (Afg'onistonda o'zbek tili so'z turkumlarining o'rganilishi). // Eurasian journal of academic research. Innovative Academy Research Support Center. Volume 1 | ISSUE 01| ISSN 2181-2020, April 2021: P. 200-205. www.innacademy.uz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4711213>.

15. Nurulloh Oltoy. Afg'onistonda o'zbek adabiy tili muammolari. // "Guluston" jurnali, 2014. № 5, B. 22-28.
16. Hayitov Sh.A., Badriddinov S. O'zbekiston – bizga ham Vatan.... – Buxoro, "Buxoro" nashriyoti, 2006. – 156 b.
17. Ehsanullo Quvonch. O'zbek tilining Afg'onistondagi video medialar va ijtimoiy tarmoqlarda qo'llanilishi. O'zA ilmiy-elektron jurnali, 2022-yil, № 10 (36), B. 130-138.
18. Karimov D. Ona tilimizning hayotbaxsh qudrati // "Xalq so'zi" gazetasi, 2020-yil 22-oktabr, № 223 (7725), B. 4.
19. Afg'onistonda O'zbek tili kuniga bag'ishlangan bayram tadbirlari birinchi marta davlat miqyosida nishonlandi. // <https://daryo.uz/2020/10/21/afgonistonda-ozbek-tili-kuniga-bagishlangan-bayram-tadbirlari-birinchi-marta-davlat-miqyosida-nishonlandi/>, 21.10.2020
20. Шарипов У.З., Хашимбеков Х. Исторический и современный аспекты социального и политического положения афганских узбеков. // Афганистан-2010. Политические и экономические реалии современного Афганистана в условиях геостратегической экспансии Запада (сборник статей). – Москва, 2010. С. 103-146.
21. Лалетин Ю.П. Ресурсный потенциал Северного Афганистана, консолидация этнических меньшинств и укрепление элит в этом регионе. – Москва, 2000. – 43 с.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).